

Marta Zielińska

Powstanie listopadowe - uwarunkowania - bilans - porównania

Biuletyn Polonistyczny 24/4 (82), 86-92

1981

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

były w komunikacie naukowym P. R o g u s k i e g o (UW). Zakończeniem "zagranicznego dnia" sesji była, połączona z pokazem, prelekcja E. Ż a k o w s k i e j (Muz. Nar.) pt. "Powstanie listopadowe w grafice i malarstwie". Referentka zajęła się głównie cyklem litografii F. Dietricha oraz innych grafików niemieckich.

Podczas sesji najdokładniej spenetrowano epokę romantyzmu i dość szczegółowo pozytywizmu, natomiast związane z powstaniem zjawiska literackie XX w. zarysowane zostały fragmentarycznie. Żaden referat nie został poświęcony recepcji powstania w powojennej literaturze polskiej. Konferencja wykazała ponadto, jak różne pytania stawiają przed literaturą przedstawiciele różnych generacji badawczych. Profesorowie z pokolenia Z. Libery i J. Magnuszewskiego poszukiwali obiektywnej prawdy wpisanej w dzieło literackie. Przedstawiciele średniego pokolenia badali przede wszystkim zasady transformacji prawdy obiektywnej w "subiektywną" prawdę literatury, zaś najmłodszych badaczy interesował wpływ powstania na kształtowanie literackich kodów semiotycznych.

Materiały sesji zostaną opublikowane w księdze, której wydania podjął się Państwowy Instytut Wydawniczy.

Mgr Andrzej Fabianowski

POWSTANIE LISTOPADOWE - UWARUNKOWANIA BILANS - PORÓWNANIA

/Warszawa, 29 listopada - 2 grudnia 1980/

W Warszawie odbyła się sesja naukowa z okazji 150 rocznicy wybuchu powstania listopadowego, zorganizowana przez Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Historycznego, Komitet Nauk Histo-

rycznych PAN oraz Instytut Badań Literackich PAN. Obrady odbywały się w Starej Pomarańczarni w Łazienkach i w sali im. Lelewela w siedzibie PTH przy Rynku Starego Miasta. Pierwsze trzy dni wypełniły referaty poświęcone w większości problematyce historycznej; ostatni dzień sesji został zorganizowany przez Pracownię Historii Literatury Romantycznej IBL.

W dniu 29 listopada wysłuchano następujących referatów: W. Z a j e w s k i e g o (IH PAN) - "O problemach genezy Powstania Listopadowego", H. K o c ó j a (UŚl.) - "Dyplomacja i społeczeństwa krajów europejskich wobec powstania" oraz W. M a j e w s k i e g o - "Sztuka wojenna Powstania Listopadowego na tle europejskiej sztuki wojennej przełomu XVIII i XIX wieku".

30 listopada A. W a l i c k i (IFiS PAN) w referacie "Marks i Engels a sprawa polska. Zagadnienia metodologiczne" polemizował z poglądami, zarzucającymi powstaniom narodowym antypostępowy charakter, dowodząc, iż według Marksa i Engelsa każdy w owym czasie ruch narodowyzwoleniczy - niezależnie od stanowisk i poglądów wewnątrz tego ruchu - jako całość musiał mieć rewolucyjny charakter, ponieważ występował przeciwko konserwatywnemu porządkowi Europy.

Następnie B. Z a k r z e w s k i (UWr.) wygłosił referat "O »Warszawiankach«, w którym szczegółowo przedstawił historię "Warszawianki" Delavigne'a i jej "polskiego potomstwa" (tak w czasie powstania, jak i w okresie późniejszym). Na koniec referent zestawił tę pieśń z robotniczą "Warszawianką 1905" W. Świącickiego podkreślając polemiczny charakter ostatniej wobec jej listopadowej poprzedniczki. W wypowiedzi prelegent zawarł polemikę z tezą M. J a n i o n (IBL) o wielkiej popularności "Warszawianki" Delavigne'a w XIX stuleciu (równiej "Pieśni legionów" i "Boże, coś Polskę..."), twierdząc, iż gwałtowna ka-

riera tego utworu zaczyna się dopiero na początku wieku XX, a decydującą rolę w tym procesie odegrał dramat Wyspiańskiego.

Trzecim referentem był S. K a l e m b k a (UMK), który wygłosił referat pt. "Znaczenie powstania listopadowego dla rozwoju koncepcji dróg niepodległości w polskiej myśli politycznej XIX i początków XX wieku".

W dniu 1 grudnia przedstawiono dwa referaty. S. K i e n i e w i c z (UW) mówił na temat "Powstanie listopadowe a inne ruchy rewolucyjne i narodowe u progu lat trzydziestych XIX wieku", koncentrując się na przedstawieniu różnic i podobieństw europejskich rewolucji oraz na ich wzajemnym oddziaływaniu. Powstanie listopadowe - zdaniem referenta - zajęło miejsce centralne wśród europejskich ruchów społecznych i narodowych. Jako ostatni wygłosił referat J. D r o z z Paryża zatytułowany "Role revolutionnaire des compagnons allemands dans l'emigration en France et en Suisse dans les années 30. Les débuts de Weitling".

Wszystkim wymienionym tekstom towarzyszyła dyskusja wykraczająca często poza problematykę podejmowaną w referatach.

Ostatni dzień sesji, zorganizowany przez Instytut Badań Literackich PAN, poświęcony był wyłącznie literaturze i jej związkom z powstaniem listopadowym. Wygłoszono trzy referaty. M. J a n i o n (IBL) omówiła problem wzajemnych zależności pomiędzy rewolucją literacką i polityczną. Referat składał się z czterech części. W pierwszej, noszącej tytuł "Zerwanie spektaklu", prelegentka zanalizowała symboliczne znaczenie wydarzeń, jakie miały miejsce w warszawskim teatrze "Rozmaitości" podczas Nocy Listopadowej, zestawiając je z interpretacją Wyspiańskiego. Pozwoliło to na określenie dwóch różnych przestrzeni "psychologiczno-politycznych", jakie się w owym czasie wyłoniły: starej

- sztucznej i teatralnej, gdzie pozostał "zamknięty" gen. Chłopicki, "człowiek gry", przedstawiciel pokolenia napoleońskiego, i nowej - otwartej, reprezentującej "pozateatralny teatr" dziejącej się historii pokolenia młodych. Część druga, zatytułowana "Pod chorągwią romantyczności", poświęcona była omówieniu kształtowania się świadomości rewolucyjnej romantyków poprzez wcześniejszy ich udział w rewolucji literackiej, Wyrazem i dowodem ścisłego zespolenia tych dwóch rewolucji było hasło "Ody do młodości" wypisywane na murach stolicy w pierwszych dniach powstania. Trzecia część pt. "Stwarzać zachowania" poświęcona została bliższej charakterystyce procesu "pozateatralnej teatralizacji życia", dokonującego się za pośrednictwem literatury, a ukierunkowującego nagromadzone emocje tych grup ludności (np. młodzieży, wojska), które nie miały możliwości ich wcześniejszej artykulacji. W ostatniej części, zatytułowanej "Szpada po generale Dąbrowskim - hipnoza i premedytacja", M. Janion zanalizowała "dziwne zachowanie" Jankowskiego w czasie Nocy Listopadowej - które opisał w swym pamiętniku. Przedstawiona tam scena pozwoliła udowodnić zaraźliwość rewolucyjnej hipnozy, w której człowiek "z premedytacją" zachowywał się w sposób symboliczny i znaczący.

R. P r z y b y l s k i (IBL) w referacie pt. "Symbolika powstania listopadowego" (w pierwszej jego części) zajął się interpretacją poezji listopadowej w kategoriach tradycji chrześcijańskiej omawiając symbole, figury i alegorie występujące w tej literaturze, w części drugiej pt. "Lot po tożsamość" - wychodząc od analizy godła Królestwa Kongresowego - omówił kształtowanie się powstańczej symboliki wyzwalającego się orła białego w poezji listopadowej.

Na koniec M. Ż m i g r o d z k a (IBL) przedstawiła refe-

rat zatytułowany "Literatura polistopadowa wobec doświadczenia historycznego". Prelegentka omówiła w nim "Kordiana", "Irydiona", "Wacława dzieje" i "Dziadów" cz. III, podkreślając, że tylko literatura emigracyjna miała szansę przekazania doświadczenia historycznego, co właśnie zdecydowało o powstaniu dystansu między nią a literaturą krajową. Fakt, iż wielka poezja nie nawiązywała bezpośrednio do wydarzeń powstańczych, świadczył - zdaniem referentki - nie o niemożności pisania na ten temat, ale o tym, że wielkie mesjanistyczne koncepcje historyzoficzne romantyków wymagały empirycznego przekroczenia historii w kierunku praw nadrzędnych. Temat powstańczy mógł się więc pojawiać jedynie w mniejszych utworach, pisanych z perspektywy historii ziemskiej.

Dyskusję rozpoczął J. Droz, poruszając temat literatury historycznej we Francji. Następnie S. Kieniewicz, nawiązując do referatów M. Janion i R. Przybylskiego, podkreślił rolę teatru w życiu elity Królestwa Kongresowego (jako codziennej rozrywki i miejsca spotkań) oraz przypomniał o funkcji, jaką spełniały w kształtowaniu się chrześcijańskiej symboliki powstańczej nabożeństwa i odczytywane tam teksty z Ewangelii. J.M. Rymkiewicz polemizował z tezą M. Janion, jakoby rewolucja polityczna była następstwem rewolucji świadomości, dokonującej się w przewrocie literackim. Jego zdaniem, sądził tak Kajetan Koźmian, dla Mochnackiego natomiast literatura pełniła funkcję instrumentalną, skąd wniosek, że rewolucja literacka miała charakter zastępczy i w momencie wybuchu powstania traciła swoje znaczenie. A. Kowalczykowa z kolei polemizowała z zasadą interpretacji wydarzeń listopadowych w kategorii teatralności twierdząc, iż są to stałe cechy wszelkich ruchów społecznych, dla których lepszym określeniem byłoby pojęcie entuzjazmu. W. Ma-

jewski powołując się na własną ocenę gen. Chłopickiego (od strony wojskowej) zaprotestował przeciwko konkluzji zawartej w referacie M. Janion, jakoby ów generał do końca "pozostał w teatrze" - poza nurtem wydarzeń powstańczych.

J. Jedlicki nawiązując do referatów M. Janion i M. Żmigrodzkiej, podkreślił wartość metodologiczną nowego, pogłębio- nego ujęcia wzajemnych relacji pomiędzy życiem i literaturą.

M. Piwińska z kolei przedstawiła sylwetkę Lelewela w powstaniu, tak jak rysuje się ona w jego "Pamiętniku", próbując uzasadnić sprzeczności i obronić dwuznaczne stanowisko wielkiego historyka wobec różnych politycznych obozów. J. Skowronek polemizował ze zdaniem J.M. Rymkiewicza, pomniejszającego - według niego - rolę literatury romantycznej w procesie dojrzewania społeczeństwa (i samych romantyków) do powstania, oraz z M. Piwińską, broniącą postaci "nie do obrony". A. Witkowska mówiła o książce Mochnackiego o powstaniu, zaliczając ją do arcydzieł literatury. Mochnackiemu udało się bowiem odnaleźć własny sposób narracji sprawiający, iż czytelnik ma przed sobą wielki dramat idei, a nie - tak popularne wśród ówczesnych historyków i pamiętnikarzy - historyczne malowidło rodzajowe. T. Bedyński nawiązał do wypowiedzi J.M. Rymkiewicza i sprzeciwił się jego diagnozie postawionej literaturze romantycznej, podkreślając tożsamość poezji rewolucyjnej i rewolucyjnej poezji życia. W. Pusz, polemizując z przekonaniem polonistów o istotnym przełomie, jaki dokonał się za pośrednictwem literatury w zachowaniach społecznych po wybuchu powstania, przedstawił podobne - jego zdaniem - przykłady manifestacji patriotyzmu w dobie Królestwa Kongresowego. Natomiast M. Zielińska nawiązując do referatu M. Janion próbowała wytłumaczyć zjawisko teatralizacji i literaryzacji życia powstańczego właściwościami

mitotwórczymi poezji romantycznej, stwierdziła przy tym, iż moment "przejścia literatury w życie" oznaczał narodziny żywego mitu politycznego. W dyskusji M. Joczowa omówiła szczegółowo poezję francuską (klasycyzującą i romantyczną) odnoszącą się do powstania listopadowego. K. Zięba - polemizując z wypowiedzią J.M. Rymkiewicza - wyraziła przekonanie, iż w polskiej literaturze romantycznej nie istnieje autonomia słowa, lecz zespolenie słowa i czynu - także po powstaniu. Polska kultura nie może być również kulturą "wspaniałych starców" typu Kajetana Koźmiana.

Na zakończenie sesji referenci: M. Janion i R. Przybyłski oraz J.M. Rymkiewicz odpowiedzieli dyskutantom na ich zarzuty i wątpliwości.

Mgr Marta Zielińska

JAN KOCHANOWSKI I KULTURA ODRODZENIA /Warszawa, 19-21 marca 1981/

Wzmoczone zainteresowanie osobą Jana z Czarnolasu, związane z rocznicami 450-lecia jego urodzin i 400-lecia śmierci, znalazło swój rezonans w środowisku Uniwersytetu Warszawskiego. Wyrazem tego stała się sesja naukowa pt. "Jan Kochanowski i kultura Odrodzenia", zorganizowana przez Instytut Literatury